

SZOMORA ZSOLT

Az alkotmánykonform normaértelmezés és a büntetőjog – problémafelvetés*

I. Bevezető

Az ünnepelt személyében a jogtudománynak azon művelőjét tisztelhetjük, aki az eljárásjogot több évtizedes bírói munkássága során ténylegesen gyakorolta is. A rendes büntető bírói gyakorlat és az alkotmánybíráskodás kapcsolatát boncolgató szerény írással e kivételes pályafutás előtt szeretnék tisztelegni.

Tanulmányom célja pusztán annyi, hogy a *szakjogász szemével* rámutasson arra, hogy az alkotmánykonform normaértelmezés mind az elmélet, mint a gyakorlat szempontjából tisztázásra szorul a magyar büntetőjogban. A terjedelmi korlátokra tekintettel nem vállalkozhattam ezen értelmezési mód alkotmányjogi és jogelméleti feldolgozására. Így tényként tekintettem arra, hogy az alkotmánykonform normaértelmezés jelen van a magyar alkotmánybírói praxisban. Jogalkotás-hatásköri, jogforrási kérdésekkel tehát itt most nem foglalkozom.

Elsőként a vizsgált jogértelmezési metódus lényegének rövid bemutatására kerül sor. Ezt követően az Alkotmánybíróság azon büntetőjogi tárgyú határozatait elemzem, amelyekben megjelenik az alkotmánykonform normaértelmezés, és megvizsgálom, hogy az AB megoldásai milyen kérdéseket vetnek fel a Büntető Törvénykönyv felől szemlélve. E rövid tanulmányban csak a problémák jelzésére vállalkozhatok, azok megoldása (az alkotmányjogi háttér feldolgozásával együtt) további kutatást igényel.¹

II. Az alkotmánykonform normaértelmezés megjelenése

Az alkotmánykonform normaértelmezés újabb keletű intézménye a magyar jogrendszernek, hiszen gyakorlati érvényesülése feltételezi, hogy az alkotmány nem csak deklaráció szintű „norma”, hanem a jogrendszer egészét meghatározó, a jogforrási hierarchia csúcán álló alaptörvény legyen. Így e normaértelmezési mód hazánkban először csak a rendszerváltást követően jelenhetett meg.

* E tanulmány a Bolyai János kutatási ösztöndíj támogatásával készült.

¹ Köszönettel tartozom *Hollán Miklósnak* hasznos észrevételeiért és kérdéseiért.

Egy normát abban az esetben *kell* alkotmánykonform módon értelmezni, ha a különböző klasszikus értelmezési módszerek különböző értelmezési eredményre vezetnek, és a normának van legalább egy olyan jelentése, amelyet figyelembe véve a norma alkotmányos, és van legalább egy olyan jelentése, amelynek elfogadása viszont a norma alkotmányellenességhez vezet.²

Alkotmányellenességet emlegettem, ugyanakkor azt is hangsúlyozni kell, hogy maga az alkotmánykonform normaértelmezés nem feltételezi az alkotmánybíráskodást, hisz a rendes bíróságok alkotmánybírásg hiányában, illetve alkotmánybíráskodási funkció nélkül is alkalmazhatják ezt az interpretációs módszert; gyakorlati jelentőségét azonban az alkotmánybíráskodásnak köszönheti. Az alkotmánybíráskodás tulajdonképpen az alkotmánykonform normaértelmezés intézményi garanciáját jelenti.

Ez a jogértelmezési mód legkorábban az Egyesült Államokban jelent meg („in harmony with the Constitution”).³ Ha az európai országokat nézzük, először a svájci Bundesgericht alkalmazta 1908-ban, majd ezt követően az alkotmánybírásgot mint intézményt az elsők között létesítő Ausztria, később Németország és Olaszország, majd további európai államok.⁴ A magyar Alkotmánybírásg 1993-ban fektette le az alkotmánykonform normaértelmezés alapjait, kimutathatóan a német Szövetségi Alkotmánybírásg nyomdokain haladva. Németországban ezt a metódust vitán felül álló módszerként emlegetik, amely a jogalkalmazás stabil eszköztárába tartozik. Mondják mindezt annak ellenére, hogy az alkotmánykonform értelmezés számos problémát vet fel, mind alkotmányjogi, mind – szűkebb pátriánknál maradva – büntetőjogi szempontból. Ez az ellentmondás azzal magyarázható, hogy a jogirodalmi vita, adott esetben tiltakozás folyamatosan jelen van, de ez mit sem változtat a Szövetségi Alkotmánybírásg és a Szövetségi Legfelsőbb Bírásg immáron sok évtizedes gyakorlatán.

Magyarországon maga az intézmény első egyértelmű megjelenése 38/1993 (VI. 11.) AB határozatban található, amikor is az Alkotmánybírásg az akkor hatályos bírósági szervezeti törvény szabályait vizsgálta. Ezt követően pedig több más AB-határozatban és számos büntetőjogi tárgyú döntésben bukkanhatunk a nyomára.⁵

III. Az alkotmánykonform normaértelmezés lényege

Ha egy jogi norma értelmének, értelmezésének az Alkotmányhoz való viszonyát próbáljuk egy skálán elhelyezni, akkor beszélhetünk (1) alkotmányorientált értelmezésről, (2) alkotmánykonform értelmezésről és (3) a norma alkotmányellenességéről.⁶

III. 1. Az *alkotmányorientált* értelmezési mód azt követeli meg, hogy abban az esetben, amikor a normának több alkotmányos jelentése is lehet, az értelmezési eredmény

² BETTERMAN, KARL-AUGUST: *Die verfassungskonforme Auslegung. Grenzen und Gefahren*. Heidelberg, 1986. 18–19. p.; KUHLEN, LOTHAR: *Die verfassungskonforme Auslegung von Strafgesetzen*. Heidelberg, 2006. 1. p.

³ Ehhez részletesen lásd PARK, ZIN-WAN: *Die verfassungskonforme Auslegung als richterliche Verfassungskonkretisierung*. Berlin, 2000. 138–151. p.

⁴ CAMPICHE, EDOUARD: *Die verfassungskonforme Auslegung. Stellung in der Auslegungslehre und Abgrenzung zur Normenkontrolle*. Zürich, 1978. 2. p.

⁵ Így pl. 38/1993. (VI. 11.) AB. hat.; 53/1993. (X. 11.) AB. hat.; 36/1994. (VI. 24.) AB. hat.; 22/1999. (VI. 30.) AB. hat.; 14/2000. (V. 12.) AB. hat.

⁶ KUHLEN 2006, 5. p.

kiválasztása során maximálisan vegyük figyelembe az Alkotmány rendelkezéseit. Példaként szolgálhatnak az erőszakos nemi bűncselekmények és a szexuális önrendelkezés mint jogi tárgy. Ha figyelemmel vagyunk arra, hogy a szexuális önrendelkezést a magyar AB az emberi méltóság anyajogából vezeti le, akkor a jogi tárgy lehető legtágabb értelmezése felel meg az Alkotmány szellemiségének; hisz az emberi méltóság és abból eredeztetett általános és nevesített cselekvési szabadságok az alapjogi rendszer csúcán állnak. Így például alkotmányorientált értelmezési eredmény az, ha a szexuális cselekmények valamennyi szituációs elemét (azaz azok helyéről, idejéről, módjáról való döntést) is bevonjuk a büntetőjogi jogi tárgy körébe, és ezek bármelyikének sérelme esetén megvalósulhat az erőszakos nemi bűncselekmény (pl. a sértett hajlandó közöszlenni a vádottal, de nem akarja, hogy a vádlott közben bekösse a szemét).⁷ Ha ettől szűkebben értelmeznénk a tényállás körét, az még nem feltétlenül jelentene alkotmányellenességet, az emberi méltóság kiemelt alkotmányi pozíciójának viszont ez az értelmezés felel meg. A példa is mutatja, hogy az alkotmányorientált értelmezés egybeeshet (ideális esetben egybeesik) a jogtárgyharmonikus értelmezés eredményével.⁸

Álljon itt egy másik példa is: a vallásszabadsággal mint jogi tárgyal kapcsolatban alkotmányorientált értelmezésre hoz példát *Hollán Miklós és Bencze Mátyás* vitája a Fundamentum hasábjain.⁹ A konkrét bírói döntésnek az úrnapi körmenet gépjárművel való megzavarását kellett megítélnie (EBH 1999. 2.).

Szándéka szerint alkotmányorientált kívánt lenni a PKKB-nak az az értelmezése is, hogy a felvonuló melegeket tojással megdobáló „kvázi ellentüntetők” a véleményszabadságukat gyakorolják, amikor így tesznek. A döntés persze minden, csak nem alkotmányorientált. Viharos jogalkotási utóéletét és a garázdaság tényállásának dogmatikai szempontból fölsőleges módosítását pedig mindnyájan ismerjük.¹⁰

III. 2. Az *alkotmánykonform* értelmezés ellenben azt feltételezi, hogy a normának legyen olyan értelme is, ami alkotmányellenes, és e módszer azt a parancsot fogalmazza meg, hogy ilyenkor az alkotmánynak megfelelő jelentést kell elfogadni. Ilyen módon az alkotmánykonform normaértelmezés a többi értelmezési módszer fölött áll, a különböző értelmezési eredmények között a végső szót magának vindikálja.

III. 3. Az alkotmánykonformitási skála harmadik eleme a *norma alkotmányellenesége*, amikor is nem adható neki olyan jelentés, amely megfelelné az Alkotmánynak.

III. 4. Az alkotmánykonform és az alkotmányorientált normaértelmezés közös jellemzője, hogy a norma megtartásához és annak alkalmazásához vezetnek (*normameg-*

⁷ V.ö. SZOMORA ZSOLT: *A nemi bűncselekmények alapkérdései*. Budapest, 2009. 126–127. p.

⁸ Az alkotmányorientált értelmezést a rendszertani és az objektív-teleologikus értelmezés egyik megjelenési formájának tartja CANARIS, CLAUS-WILHELM: *Die verfassungskonforme Auslegung und Rechtsfortbildung im System der juristischen Methodenlehre*. In: Festschrift für Ernst A. Kramer, 2004. 154. p. A jogtárgyharmonikus (objektív-teleologikus) értelmezéshez lásd SZOMORA: *A jogi tárgy funkciói és a jogtárgyharmonikus értelmezés*. Bűntügyi Szemle 2009/2. 11–17. p.; KARSAI KRISZTINA: *Büntetőjogi jogtárgyak a hamis árúk elleni küzdelemben*. Magyar Jog 2010/12. 720–721. p.

⁹ BENCZE MÁTYÁS: *Diszítőelem, álcázóháló vagy tartóoszlop. A büntetőbírói gyakorlat és az Alkotmány*. Fundamentum 2007/3, 5–21. p.; HOLLÁN MIKLÓS: *Az Alkotmánybíróság határozatainak hivatkozása a büntetőbírói döntéseiben*. Fundamentum 2008/3, 81–92. p.; BENCZE: *Válasz Hollán Miklós észrevételeire*. Fundamentum 2008/3, 93–98. p.

¹⁰ A döntésről sajtóhír tudósít: <http://www.origo.hu/itthon/20080930-buncselekmény-1chct-a-tojasedobalas-mondta-ki-a-legfelsobb-birosag.html>. A nagy visszhangra tekintettel a Legfelsőbb Bíróság a BK 78. véleményében rögzítette a tetteleges becsületsértés és a garázdaság tényállásainak megfelelő értelmezését (figyelemmel a tojásdobálásra is), majd az esetre figyelemmel még a jogalkotó is szükségét látta a garázdaság tényállását a 2008. évi LXXIX. törvényben egy megfelelő értelmező rendelkezéssel kiegészíteni [Btk. 271. § (5) bek.].

tartási elem); míg az alkotmánykonform normaértelmezésnek a norma alkotmányellenességének kimondásával közös jellemzője, hogy a normát, illetve annak meghatározott jelentéstartalmát elvetik (*normaelvetési elem*). Így a skálán középen elhelyezkedő alkotmánykonform értelmezésnek van egy *pozitív* komponense: a norma megtartása, amiben a jogalkotói döntés jogalkalmazó általi tisztelete mutatkozik meg. S van egy *negatív* komponense: a norma bizonyos jelentésének kötelező érvényű elvetése, amelynek háttérében a jogrend egységére és az Alkotmány elsődlegességére való hivatkozás áll. E módszer tehát az alkotmányorientált értelmezés és az alkotmányellenesség kimondása között középen, ha úgy tetszik, félúton helyezkedik el.¹¹

Eredményét tekintve ez az értelmezési mód tehát kiválaszt egyet (vagy többet) a lehetséges értelmezési eredmények közül. Így tulajdonképpen *már eleve feltételezi a jogszabály hagyományos módszerekkel történő értelmezését*, és csak második lépcsőben kerülhet sor az értelmezési eredmény alkotmánykonformitásának a vizsgálatára [ezt lényegében a 38/1993. (VI. 11.) AB határozat is megfogalmazza].¹² A magyar alkotmánybíróság ezen előértelmezés során az ún. „élő jog” *doktrínából* indul ki, és a bírói gyakorlatban irányadó normaértelmelet veszi alapul. Eszerint: „Nem hagyható [...] figyelmen kívül az alkotmányossági vizsgálatnál a jogszabálynak az az értelmezése, amelyet a joggyakorlat egységesen követ, vagyis a jogszabálynak az „élő jogban” megnyilvánuló normatartalma. Ha a jogszabály ekként alkotmánysértő tartalommal hatályosul, az alkotmányellenesség megállapítása és jogkövetkezményeinek alkalmazása elkerülhetetlenül szükséges.”¹³ A későbbiekben kitérek rá, hogy az AB valójában tartja-e magát ehhez a saját maga által rögzített elvhez.

Ha első lépcsőben megtörtént a jelentéstartalom kiválasztása, akkor a második lépcsőben hozott döntés egyrészt lehet az, hogy a norma adott jelentése alkotmányellenes, minden más értelmezés lehet azonban alkotmányos; ilyenkor az alkotmánykonform értelmezéssel egy meghatározott jelentés elfogadásának, *alkalmazásának a tilalmát* mondjuk ki. Egy másik lehetőség, hogy egy meghatározott jelentésre mondjuk, hogy az alkotmányos és minden más értelmezést alkotmányellenesnek tekintünk. Ilyenkor a norma alkalmazásával szemben *konkrét követelményeket támasztunk*, ezek figyelembe vétele kötelező.¹⁴ Mint látni fogjuk, a magyar Alkotmánybíróság gyakorlatában jellemzően ez utóbbi módon jelenik meg az alkotmánykonform értelmezés, amelyet az AB „alkotmányos követelmény” terminussal jelölt meg. Az alkotmányos követelmény tehát az alkotmánykonform normaértelmezés egyik fajtája.¹⁵

¹¹ KUHLEN 2006, 9–10. p.

¹² ABH 1993, 256, 266.

¹³ ABH 1993, 256, 267.

¹⁴ KUHLEN 2006, 5. p.

¹⁵ A tény, hogy az AB alkotmányos követelményeket állapít meg (tehát nem egy jelentés elfogadásának és alkalmazásának a tilalmát mondja ki) szoros összefüggésben van azzal, hogy a magyar AB – hatásköri okoknál fogva – kizárólag absztrakt normakontroll keretében próbál alkotmánykonform normaértelmezést véggezni, és nem (szoros értelemben vett) alkotmányjogi panaszok alapján (ahol ugyanis mód nyílna egy konkrét ügyben adott bírói értelmezés elfogadását megtiltani). Az alkotmányjogi panasz magyar jogrendszerbe való (tervezett) bevezetése változtathat e helyzeten.

IV. A közösség elleni izgatás – alkalmazhatatlanná tett törvényi tényállás

Érdekes a releváns AB-döntések vizsgálatát az „élő jog” doktrína mentén elvégezni, hisz az AB az 1993-ban lefektetett tételei alapján – elvileg – ezt a doktrínát venné alapul az alkotmánykonform normaértelmezéshez.

Az „élő jog”, azaz az irányadó bírói gyakorlat figyelembe vételét nagyon jól szemléltetik a *közösség elleni izgatással* kapcsolatos határozatok. Az 1992-es alaphatározatban az AB olyannyira az „élő jog” figyelembe vételéből indult ki, hogy kevésbé tulajdonított jelentőséget annak, hogy az elkövetési magatartás izgatásról gyűlöletre uszításra változott. Így az uszítás jelentésének vizsgálatakor az izgatás mint elkövetési magatartás százéves, a Csemegi-Kódex időszakára visszanyúló gyakorlatát, értelmezését vette alapul. S bár expressis verbis nem mondta ki alkotmányos követelményként, de azzal, hogy a büntethetőség alsó határát az e határozatban lefektetett jelentést hordozó uszításban jelölte meg, így de facto alkotmányos követelménnyé emelte ezt a jelentéstartalmat: „A törvény eme kifejezése alatt »izgat« nem valamely kedvezőtlen és sértő véleménynek nyilvánítása, hanem olyan lázongó kifakadások értendők, amelyek alkalmasak arra, hogy az emberek nagyobb tömegében a szenvedélyeket oly magas fokra lobbantsák, amelyből gyűlölet keletkezhén, a társadalmi rend és béke megzavarására vezethet.”¹⁶

Ez a meghatározás összhangban van azzal a bírói gyakorlatban korábban jelentkező felfogással, amely szerint a közösség elleni izgatás *absztrakt veszélyeztető bűncselekmény*, azaz a törvényi tényállás az elkövetési magatartásnak a veszélyeztetésre való általános alkalmasságából indul ki, s nem követeli meg eredményként a veszélyhelyzet bekövetkezését.¹⁷ Azonban AB-határozatnak az ún. gyalázkodási alakzattal foglalkozó második része már zavarba hozza az olvasót, ha abban a kérdésben akarna állást foglalni, hogy az uszítás valójában absztrakt vagy konkrét veszélyeztető magatartásként fogható-e fel.¹⁸

Az 1992-es AB döntés után az ítélezésben kialakuló helyzettel sok szerző részletesen foglalkozott;¹⁹ a folyamatot nagyon röviden így lehetne összefoglalni: a *bírói gyakorlat* egyrészről érzékelte, hogy megváltozott az elkövetési magatartás, izgatásból uszítás lett, s érzékelte az AB zavarát is az uszítás absztrakt, illetve konkrét veszélyeztető jellegével kapcsolatban is. Másrészről pedig – el nem vitatható módon – érvényesíteni kívánta a véleményszabadságnak az alapjogok között is kitüntetett szerepét. Az „élő jog” alakulását, a *bírói gyakorlatnak és az AB judikatúrájának az egymásra hatását* négy lépcsőben lehet szemléltetni:

¹⁶ 30/1992. (V. 26.) AB hat., ABH 1992, 167, 177–178.

¹⁷ Az absztrakt veszélyeztető bűncselekmény lényegéhez lásd NAGY FERENC: *A magyar büntetőjog általános része*. Budapest, 2010. 111–112. p.

¹⁸ Lásd 30/1992. (V. 26.) AB hat., ABH 1992, 167, 178–180. Többek között SAJÓ ANDRÁS hívja fel a figyelmet, hogy a Kúria által meghatározott veszélyeztető jelleg valójában távol áll az AB érvelésétől, a közvetlen jogsértés felfogásától [*Rasszista nézetek büntetésének alkotmányosságáról*. In: GELLÉR BALÁZS (szerk.): Györgyi Kálmán ünnepi kötet. Budapest, 2004. 488. p.].

¹⁹ Messze a teljesség igény nélkül: VASKÜTI ANDRÁS: *A közösség elleni izgatás bírói gyakorlata*. In: LIGETI KATALIN (szerk.): Ünnepi kötet Wiener A. Imre 70. születésnapjára. Budapest, 2005. 185–205. p.; POLT PÉTER: *A közösség elleni izgatás egyes jogalkotási és jogalkalmazási kérdései*. In: uo. 167–183. p.; HORNYÁK SZABOLCS: *A véleménynyilvánítás szabadságát korlátozó bűncselekmények alakulása a rendszerváltozástól napjainkig*. In: HORNYÁK SZABOLCS – GÁL ISTVÁN (szerk.): Tanulmányok Dr. Földvári József professzor 80. születésnapja tiszteletére. Pécs, 2006. 109–110. p.; BÁRÁNDY GERGELY: *A gyűlöletbeszéd Magyarországon*. Budapest, 2010. KOLTAY ANDRÁS: „61. § [A véleménynyilvánítás szabadsága]” In: JAKAB ANDRÁS (szerk.): *Az Alkotmány Kommentárja*. Budapest, 2009. 2250–2251. p.

1. A bírói gyakorlat a Csemegi-kódextől kezdődően kialakította az *izgatás* fogalmát, absztrakt veszélyeztető tartalommal.

2. Az AB az *usztítás* mint elkövetési magatartás vizsgálatakor ezt a jelentéstartalmat vette alapul, és alkotmánykonform normaértelmezéssel ebben határozta meg a büntetethez alsó határát 1992-ben.

3. A bíróságok azonban figyelembe vették a megváltozott jogszabályi környezetet, és próbálták az izgatást az usztítástól elhatárolni, ezzel folyamatosan feljebb tolva a büntetethez alsó határát.

4. Az második AB-döntést [12/1999. (V. 21.) AB hat.] követően, a harmadik AB-döntés [18/2004. (V. 25.) AB hat.] „élő jogként” már az 1992 óta alakuló bírói gyakorlatot vette alapul, végérvényesen eredmény-bűncselekményt kreálva a közösség elleni izgatásból.

A 18/2004-es (V. 25.) sz., nagy vihart kavart AB-döntés a Fővárosi Ítéltáblának a szintén nagy vihart kavart Hegedüs-ügyben adott, erősen megkérdőjelezhető jogértelmezését fogadta el „élő jogként”. Eszerint:

„nem a véleménynyilvánítási szabadságával él, hanem gyűlöletre uszít az, aki

- erőszakos cselekedetre,
- ilyen magatartás vagy tevékenység kifejtésére hív fel, akkor
- ha a veszély nem csupán feltételezett, hanem a veszélyeztetett jogok konkrétak, és az erőszakos cselekedet közvetlenül fenyeget.”²⁰

Nézzük meg alaposabban, mi is lett a közösség elleni izgatás absztrakt veszélyeztető bűncselekményéből: az itt felsorolt feltételek szerint az usztítás erőszakos magatartások konkrét és közvetlen veszélyét követelné meg. Ezzel a közösség elleni izgatás konkrét veszélyeztető, azaz eredmény-bűncselekménnyé vált,²¹ sőt mi több, a veszélyeztető eredmény a foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés vagy éppen a közúti veszélyeztetés közvetlen veszélyhelyzetéhez hasonlót sejtet. Ez az értelmezés aligha tartható, ha figyelembe vesszük a magyar büntetőjognak az eredmény mint tényállási elem megszövegezésével kapcsolatos hagyományait (azaz hogy a veszélyeztető eredmény is egyértelműen körül van írva a tényállásban),²² illetve azt, hogy a köznyugalom elleni bűncselekmények (Btk. XVI. Fejezet II. Cím) döntő többsége szintén absztrakt veszélyeztető jellegű (nem véletlenül). Ráadásul ez az értelmezés a jogi tárgyra sincs tekintettel, hiszen eszerint a köznyugalom elleni bűncselekmény körében az erőszakos magatartás individuális jogok sérelmével kell, hogy közvetlenül fenyegeessen. A Fővárosi Ítéltábla ezen „értelmezésével” jogalkotóvá lépett elő, jogalkotásának eredményét az Alkotmánybíróság később szentesítette.

Hosszú és összetett folyamat volt, amíg az AB és bírói gyakorlat kölcsönösen eddig a végpontig jutottak. Itt ugyanis véget ért a közösség elleni izgatás bűncselekménynek gyakorlati alkalmazhatósága.²³ Tanulmányom témája alapján ezt a helyzetet most csak egyetlen szempontból értékelném. Az Alkotmánybíróság az usztítás mint elkövetési magatartás alkotmánynak való megfeleltetése során a 2004. évi határozatában egy *büntető-jog-dogmatikailag egyértelműen téves, és az addigi bírói gyakorlattól is eltérő eseti döntést* vett figyelembe, s alkotmánykonform normaértelmezéssel, azaz annak kimon-

²⁰ 18/2004. (V. 25.) AB hat., ABH 2004, 303, 312. A hivatkozott ítélet megjelent a BH 2005. 46. szám alatt.

²¹ Közvetlenül a Hegedüs-ítélet kihirdetését követően ezt kifogásolta BÖCZ ENDRE és GYÖRGYI KÁLMÁN (Népszabadság, 2003. 10. 30.), valamint SZABÓ ANDRÁS (Népszabadság 2003. 11. 06.).

²² Vö. Btk. 171. §; 173. §; 184–186. §§; 195. §; 259. §.

²³ Vö. KOLTAY 2009, 2250. p.

dásával, hogy ez az alkotmányos büntethetőség alsó határa, a bírói gyakorlat, sőt a jogalkotó számára is kőbe véste a Büntető Törvénykönyvvel legkevesbé sem összeegyeztethető értelmezési eredményt. Nem véletlenül írja Lévay Miklós négy évvel később, a 95/2008 (VII. 3.) AB határozathoz fűzött párhuzamos véleményében, hogy a jogalkotó számára a 2004. évi határozattal kódolhatatlanná vált az 1992. évi alaphatározat üzenete az uszítás és az uszítástól eltérő magatartások büntethetőségéről, s hogy emiatt felül kell vizsgálni az eddigi precedenseket.²⁴

V. Az önkényuralmi jelképek használata – a célzat nélküli célzatos bűncselekmény

A Btk. 269/B. §-a szerinti tényállás szintén klasszikus absztrakt veszélyeztetési bűncselekmény, önmagában a nevesített önkényuralmi jelképekhez kapcsolódó magatartások büntetendők, minden további szempontra tekintet nélkül.²⁵ Az AB viszont nem ebből indult ki, amikor a törvényi tényállás alkotmányosságát vizsgálta: „A Btk. 269/B. §-ában szereplő, tételesen meghatározott elkövetési magatartások [...] lényeges tartalmát jelenti a náci és bolsevik népiirtó és erőszakkal kizárólagosságra törekvő ideológiákkal való azonosulás és azok propagálásának szándéka.” „Ezen magatartással az elkövető szándéka, hogy a tilalmazott jelkép és a hozzá kapcsolódó eszme minél nagyobb körben elterjedjen.”²⁶ Amit az AB az első idézetben az elkövetési magatartásnak, a második idézetben pedig az elkövetői szándéknak tulajdonít, azt a büntetőjogi dogmatika eszköztárában célzatnak nevezzük. A Btk. 269/B. § szerinti bűncselekmény viszont nem célzatos, az eszmepropagálási célzat nem eleme a törvényi tényállásnak.²⁷ Hiába írja az AB-határozat egy másik bekezdésében harmadszor is, hogy a tényállás „az eszmék nyilvános terjesztésének szándékát tartalmazza.”²⁸ Nem tartalmazza.

A probléma abból adódik, hogy a *törvényi tényállás téves értelmezésével kétséges az annak alkotmányosságáról való állásfoglalás*. Az AB valami másnak az alkotmányosságát vizsgálta, de nem e törvényi tényállását. A tényállás 1993. évi kodifikálása óta jelentkezett bírói gyakorlat vizsgálatára e határozatban egyáltalán nem került sor, ekkor ugyanis az AB-nek észlelnie kellett volna, hogy a bíróságok – helyesen – nem vizsgálták a jelképek használatának célzatát. Az „*élő jog*” doktrína ez esetben nem érvényesült.

²⁴ 95/2008. (VII. 3.) AB hat., ABK 2008. június, 900, 911.

²⁵ Btk. 269/B. § (1) Aki horogkeresztet, SS-jelvényt, nyilaskeresztet, sarló-kalapácsot, ótágú vöröscsillagot vagy ezeket ábrázoló jelképet

a) terjeszt;

b) nagy nyilvánosság előtt használ;

c) közszemlére tesz;

ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg, vétséget követ el, és pénzbüntetéssel büntetendő.

²⁶ 14/2000. (V. 12.) AB hat., ABH 2000, 83, 97.

²⁷ Az alaptényállás esetleges célzatossága nem következik abból sem, hogy meghatározott célzatok esetére a Btk. 269/B. § (2) bekezdése jogellenességet kizáró okot alkot [„Nem büntethető az (1) bekezdésben meghatározott cselekmény miatt, aki azt ismeretterjesztő, oktatási, tudományos, művészeti célból vagy a történelem, illetve a jelenkor eseményeiről szóló tájékoztatás céljából követi el”]. Ilyen összefüggés nem létezik a két bekezdés között, hisz a nevesített célzatok relevanciája éppen a büntetőjogi felelősség kizárásánál mutatkozik, míg az alaptényállási célzat – épp ellenkezőleg – mindenkor a büntetőjogi felelősség megalapozásához szükséges.

²⁸ ABH 2000, 83, 100. Az pedig, hogy a határozat ugyanitt tartalomilag előkészület-jellegűnek minősíti e törvényi tényállást, a legjobb szándékkal is csak komoly félreértésnek tekinthető.

Pedig Kukorelli István különvéleménye egyértelműen hangsúlyozza az absztrakt veszélyeztető jellegét.²⁹ Ahogy Holló András párhuzamos véleménye pedig azt kéri számon a testületen, hogy az ilyen tartalmú célzattal való elkövetést miért nem fogalmazták meg alkotmányos követelményként.³⁰ Merthogy e határozatban erre sem került sor.

Miután tehát az AB-nek a tényállást megtartó döntése – alkotmányossági követelmény megfogalmazásának hiányában – nem tartalmazott valódi üzenetet a bíróságok felé, ezért a bírói gyakorlat kezdett elbizonytalanodni. Hornyák Szabolcs mutatja ki, hogy volt olyan több fórumot megjárt bírósági döntés, amely az AB által írt propagálási szándék hiányában felmentette a vádlottakat. Míg más bírósági határozatok továbbra sincsenek erre tekintettel.³¹ A kérdés komoly gyakorlati jelentőségét mutatja, hogy az ún. Vajnai-ügyben a strasbourgi Emberi Jogi Bíróság lényegében e célzat hiánya miatt találta az Emberi Jogi Egyezményvel ellentétesnek annak a vádlottnak az elítélését, aki az ötágú vörös csillagot egy jogszerűen működő párt rendezvényén viselte.³² A strasbourgi döntés – amely az AB-val ellentétben mindig az egyedi jogalkalmazói aktust vizsgálja – tehát pontosan az „élő jogot” nem találta egyezménykonformnak, éppen azt a tényállásban nem létező elemet hiányolta, amelyet az AB korábban beleértelmezett a tényállásba.

A norma utóélete is mutatja, hogy az AB akkor járt volna el helyesen, ha egyértelmű alkotmányos követelményt fogalmaz meg a Btk. 269/B. § értelmezésével kapcsolatban.³³ Ettől – a hatásköröket maximálisan tiszteletben tartó és a magyar jogalkalmazás sajátosságait is figyelembe vevő – még tisztább megoldás lett volna, ha az AB megsemmisíti a tényállást, és annak ilyen vagy olyan újrakriminalizálását a jogalkotóra bízta.³⁴ A 2008-ban született strasbourgi döntés ugyanis tovább bizonytalaníthatja a Büntető Törvénykönyv és az Emberi Jogi Egyezmény közötti diszkrpanciát észlelő bíróságokat.

VI. A közhatalmat gyakorlók becsületének büntetőjogi védelme – értelmezés vagy megsemmisítés?

Utolsóként a közhatalmat gyakorló szereplők sérelmére elkövetett rágalmozás és becsületsértés alkotmányossági követelményeit megfogalmazó 36/1994. (VI. 24) AB határozatot említeném. Röviden azt vizsgálnám, hogy teljesülnek-e az alkotmánykonform

²⁹ „Az önkényuralmi jelképek használatát tiltó tényállás nem tartalmaz olyan elemet, amely mások veszélyeztetését vagy gyűlölködő indulatok felkeltését követelné meg. A Btk. 269/B. §-a önmagában a felsorolt jelképek nyilvánosság előtti használatát bünteti” (ABH 2000, 83, 107.).

³⁰ ABH 2000, 103–104.

³¹ HORNYÁK SZABOLCS: *Az önkényuralmi jelképek használatának büntetethezességéről*. Bűnügyi Szemle 2010/1. 20–25. p. (Az ún. Fratanoló-ügyhöz lásd az idézett cikk 24. lábjegyzetét.)

³² 2008.07.08 – 33629/06 (Vajnai v. Hungary). HORNYÁK 2010, (30. lj.) 22–26. p. KOLTAY ANDRÁS: *A Vajnai-ügy*. JcMa 2010/1. 77–82. p.

³³ Ugyanis teleológiai redukcióval a célzat valóban beleértelmezhető a tényállásba, s ehhez azt is hangsúlyozni kell, hogy mindez csakis azért fogadható el, mert a tényállás redukciója az elkövető javára történik. Fügyelemre méltó, hogy a BH 2009. 131. sz. alatt közzétett határozat deklarálta is teleologikus értelmezést véggez [ellentétes véleménnyel, kritikusan HORNYÁK 2010, 21–23. p.]. E módszer alkalmazását tekintve azonban fehér hollónak számít a magyar jogalkalmazás realitásait ismervé.

³⁴ Hasonlóra már volt példa a hanyag kezelés (Btk. 320. §) kapcsán, amelynek tényállását a 6/1992. (I. 30.) AB határozat megsemmisítette, majd a jogalkotó 1994-ben alkotta azt újra.

normaértelmezés feltételei egy olyan AB-döntés esetén, amely kifejezett alkotmányos követelményeket fogalmazott meg. A rendelkező rész 3. pontja szerint:

1. „A hatóság vagy hivatalos személy, valamint a közszereplő politikus becsületének csorbítására alkalmas – e minőségére tekintettel tett –, értékkitéletet kifejező véleménynyilvánítás alkotmányosan nem büntethető.”

2. „A becsület csorbítására alkalmas tényállítás, híresztelés, illetve ilyen tényre közvetlenül utaló kifejezés használata pedig csak akkor büntethető, ha a becsület csorbítására alkalmas tényt állító, híresztelő, illetve ilyen tényre közvetlenül utaló személy tudta, hogy a közlése lényegét tekintve valótlan vagy azért nem tudott annak valótlanságáról, mert a hivatása vagy foglalkozása alapján reá irányadó szabályok szerint – az adott állítás tárgyára, a közlés eszközére és címzettjeire tekintettel – elvárható figyelmet vagy körületekintést elmulasztotta.”³⁵

Vegyük sorra egyenként az alkotmányos követelmény megállapíthatóságának azon feltételeit, amelyeket az AB egy évvel korábban, a 38/1993 (VI. 11.) AB határozatában fektetett le.³⁶

1. Az Alkotmánynak való megfelelés vizsgálata logikailag előfeltételezi a norma értelmezését.³⁷

- Kérdés: A Btk. 179–180. §-ainak értelmezéssel adható-e az itt megállapított jelentés? A válasz: nem.

2. Alkotmányos követelményt a norma többértelműsége, homályossága esetén lehet megállapítani.³⁸

- Kérdés: Van-e a Btk. 179–180. §-ainak olyan többértelmű, homályos aspektusa, amelyet a fenti követelményekkel lehetne egyértelművé tenni? A válasz: nincs.

3. Az „élő jog” doktrínából kell kiindulni, s ha a jogszabály ekként alkotmánysértő tartalommal hatályosul, az alkotmányellenesség megállapítása és jogkövetkezményeinek alkalmazása elkerülhetetlenül szükséges.³⁹

- A Legfelsőbb Bíróság már az Alkotmánybíróság döntése előtt is tágitotta a közszereplők nyilvános bírálhatóságát,⁴⁰ abban azonban mindvégig – az AB-döntést követően is – egységes volt, hogy a kritika határait szükségtelenül túllépő, gyalázkodó kijelentések mindenképpen megvalósítják a becsületsértés tényállást.⁴¹

³⁵ ABH 1994, 219, 219.

³⁶ A terjedelmi korlátokra tekintettel csak „felvillantás” szintjén említhetők a kérdések, amelyek egy másik tanulmány keretében feltétlenül bővebb elemzést kívánnak.

³⁷ ABH 1993, 256, 266.

³⁸ uo.

³⁹ uo. 267.

⁴⁰ Lásd BH 1994. 300. Hivatkozsa SAJÓ ANDRÁS: *A szólásszabadság kézikönyve*. Budapest, 2005. 156. p. és KOLTAY 2009, 2241. p.

⁴¹ Igazi „csemege” a BH 1995. 6. sz. alatt közétett határozat, amely kifejezetten az AB-döntésre hivatkozással – de tartalmilag annak ellentmondva – lehetségesnek tartja becsületsértésért büntetni az intézkedő rendőrrel szemben gyalázkodó elkövetőt. Hasonló a helyzet a BH 1996. 457. sz. alatt közétett határozattal is. (E két esetben csak azért nem került sor büntetőjogi felelősségre vonásra, mert a sértettek nem terjesztettek elő magánindítványt.) A BH 1997. 274. sz. határozat bizonyítás tárgyának tekinti a párpolitikus párttagságára tekintettel tett becsmérítő kijelentések megtörténtét, hogy majd ezt követően lehessen állást foglalni azok becsületsorbitásra való alkalmasságáról. Mindeközben többször említi a kritika határait túl nem lépő véleménynyilvánítás kategóriáját, ezzel ellentmondva az AB határozatnak, amely a büntetlenné nyilvánítással összefüggésben nem differenciál a kritika határain belül maradó és azon túllépő értékkitételek között. A BH 2001. 99. sz. döntés szerint pedig: „Megvalósítja a becsületsértés vétségét, ha a terhelt a beadványaiban a polgármester (egyben országgyűlési képviselő) magánvádoló hivatali működésére vonatkozóan olyan kifejezéseket használ, amelyek meghaladják a véleménynyilvánítással kapcsolatos alkotmányos jogok gyakorlását, túl-

Ha a bírói gyakorlatot mint élő jogot komolyan vesszük, akkor az AB-nak azóta meg kellett volna semmisítenie a becsületsértés tényállását. Az említett passzív alanyi kört érintő becsületsértő értékítéletek büntetlenségének biztosítására ugyanis nem bizonyult elegendőnek a „hatóság vagy hivatalos személy megsértése” elnevezésű speciális tényállás megsemmisítése (akkor hatályban volt Btk. 232. §). Az AB azonban az 1994. évi döntése után cselekvőképtelen maradt, a döntésével azóta is ellentétes bírói gyakorlat fölött – megfelelő jogintézmény (az alkotmányjogi panasz) hiányában – nem gyakorolhat kontrollt.

A 36/1994. (VI. 11) AB határozattal kapcsolatban annyi tehát bizonyos, hogy az AB úgy fektetett le alkotmányos követelményeket, hogy ezek megállapításának feltételei valójában nem álltak meg, s így az értelmezés kereteit túllépve jogalkotást végzett. Előzősége lejártával az előadó bírói teendőket ellátó *Sólyom László* maga ismerte el egy nyilatkozatában, hogy az AB itt valójában „beleírt a Büntető Törvénykönyvbe.”⁴² Ennek a hatáskörtúllépésnek, vagy ahogy *Hornyak Szabolcs* egy cikkében fogalmaz, a „jogalkalmazás elvi irányításának”⁴³ ingatag az alapja, s egyszersmind a hatása is.⁴⁴

lépik azt a mértéket, amelynek elviselése a közéletben szereplők, politikusok esetében a státusukból adódóan elvárható, lekicsinylőek, a sértett emberi méltóságát és jó hírnevét sértik”. Nyilvánvaló az AB-döntésnek való ellentmondás.

⁴² A „nehéz eseteknél” a bíró erkölcsi felfogása jut szerephez. *Sólyom László*val, az Alkotmánybíróság elnökével *TÓTH GÁBOR ATTILA* beszélgetett. *Fundamentum* 1997/1. 40. p. (kiemelés az eredeti szövegben).

⁴³ *HORNYÁK* 2006, 111. p.

⁴⁴ Az alkotmányos követelmények hatástalanságát jól példázzák a 41. lábjegyzetben említett határozatok.

ZSOLT SZOMORA

DIE VERFASSUNGSKONFORME AUSLEGUNG UND
DAS STRAFRECHT – EIN PROBLEMAUFRISS

(Zusammenfassung)

Dieser Beitrag befasst sich, aufgrund konkreter Beispielen aus der ungarischen straf- und verfassungsgerichtlichen Judikatur, mit der Problematik, die im ungarischen Strafrecht durch die Anwendung verfassungskonformer Auslegung der Vorschriften des StGB erscheint. Die Straftaten, die von dieser Auslegungsmethode am meisten „betroffen sind“, sind diejenige, die das Grundrecht der Meinungsfreiheit beschränken. Der Beitrag geht darauf ein, was für dogmatische Inkonsistenzen durch die vom ungarischen Verfassungsgericht zu Grunde gelegten und vorgeschriebenen verfassungskonformen Auslegung hervorgerufen sind, vor allem bei den folgenden Straftaten: Volksverhetzung, Verwendung von Willkürherrschaftssymbolen, Verleumdung und Beleidigung.